

Arhivska periodika za godinu 2008. u Sloveniji

U Sloveniji znanstvenu periodiku na području arhivske struke predstavljaju revija *Arhivi*, koja izlazi dvaput godišnje, i *Viri*, koji izlaze također dvaput godišnje i u kojima se objavljuju arhivski izvori. Obje periodike izdaje Arhivsko društvo Slovenije, a financira ih Ministarstvo kulture i Javna agencija za istraživačku djelatnost Republike Slovenije.

Revija *Arhivi* uključena je u podakovne baze: COBISS (Slovenija), Historical Abstracts, America: History and Life, ABC-CLIO i EBSCO Publishing (SAD), Centro de Información Documental de Archivos (Španjolska), Institut für Archivwissenschaft der archivschule Marburg (Njemačka). U tom je časopisu duži niz godina sadržaj podijeljen u sljedeća poglavlja: Članci i rasprave, Iz prakse za praksu, Iz arhivskih fondova i zbirki, O radu arhiva i savjetovanja, Ocjene publikacija i izložbi, Strani časopisi i revije, Izložbe, Osobne vijesti i bibliografija arhivskih djelatnika. Indeks se prevodi na engleski, a autorima su dane napomene kako pripremiti članak te rokovi za predaju. U *Arhivima*, kao osrednjoj arhivskoj reviji u Sloveniji, objavljuju radove s područja arhivistike, (upravne) povijesti, pomoćnih povijesnih znanosti, otkrića o vrelima, arhivska teorija i praksa te svakidašnje teme arhiva.

U prvom broju *Arhiva* za godinu 2008. na početku su dvije polemične rasprave. U prvoj dr. Mateja Jeraj opisuje novosti u odnosu društva i arhiva u posljednjim desetljećima u Europi i drugim razvijenim zemljama. Ulogu arhiva morala bi definirati njihova glavna djelatnost i ovlaštenja koja su im dana. Sve veća uloga arhiva u društvu mijenja njihove zadaće, ali to ne doprinosi nužno većoj prepoznatljivosti i potpori države. Ako u budućnosti arhivisti svojim radom uspiju pridobiti poštovanje javnosti i time javnoga mnijenja, javnost će biti na njihovoj strani te će, kada se pojavi nužda, i pridobiti pomoć i podršku javnosti. Ukoliko bude više uključena u rad arhiva, manje će se u njihov rad uplitati vlast s namjerom da arhive iskoristi za ostvarenje svojih zahtjeva i želja trenutačne politike. Nakon promjene društvenog sustava u Sloveniji i novih zakona o denacionalizaciji, o vojnim žrtvama, o ispravljanju krivica nanesenih fizičkim ili pravnim osobama, u slovenskim arhivima pojavila se ogromna količina molbi za utemeljenje novih prava. Arhivsko gradivo nije imalo više samo znanstveni i kulturni značaj, već je postalo i temeljem za pravnu zaštitu pojedinaca. O tim se pitanjima raspravljalo na konferenciji koju je organizirao Liverpool University Centre for Archival Studies u srpnju 2003. godine. Svrha konferencije bila je predstaviti položaj arhivista u odnosu državnih vlasti s jedne i korisnika arhivskog gradiva s druge strane te potražiti rješenja, koja bi omogućila obranu od političkih pritisaka.

U članku »Novi poti arhivistike v 21. stoletju« dr. Jelka Melik piše o razvoju arhivistike koja je bila pomoćna povijesna znanost, ali i upravna znanost, te je s vremenom

stekla samostalnost i svrstava ju se među povijesne, pravne, upravne i informacijske znanosti. Kao znanost ima jako interdisciplinarno značenje, a u budućnosti pred njom stoji novi način komunikacije i način razmjene zapisa. Švedanin Claes Granstrom, arhivski stručnjak, navodi četiri činjenice koje danas utječu na arhivistiku: informacijsko-komunikacijska tehnologija, razvoj demokracije, internacionalizacija i brze promjene društvene strukture. Sve se više traži slobodna dostupnost informacijama od javnog značaja. U 20. stoljeću u arhivistici nastaju međunarodne veze, više nije povezana s nacionalnom ili regionalnom datošću. Nastaju organizacije ICA (*International Council on Archives*), EBNA (*European Board of National Archivists*) itd. Sve te promjene u arhivistici traže i promjene u sustavu obrazovanja arhivista.

U rubrici »Iz prakse za praksu« mr. Natalija Glažar kratko opisuje organizaciju UNESCO, koja slavi 60. obljetnicu djelovanja, s pregledom 15 temeljnih UNESCO dokumenta. Ivanka Uršič iz Arhiva u Novoj Gorici predstavlja postupak primopredaje arhivskog gradiva Goričkog muzeja Goričkom arhivu. Autorica pokušava odgovoriti zašto je Muzej, a ne Arhiv, pohranjivao arhivsko gradivo. Nakon rata su prvo ustanovili Muzej i tek kasnije Arhiv, pa se Muzej na početku bavio i arhivskim gradivom. U Marušičevoj zbirci koja je bila predana Arhivu dokumenti su NOB-a, topografska terenska istraživanja, ali i gradivo koje su pojedinci darovali Muzeju. Građa je bila popisana i sređena. U Goričkom su arhivu jako zadovoljni takvom suradnjom te se nadaju da će takva dobra praksa postati primjerom i drugim ustanovama.

Slijede tri članka koja izvješćuju o radu stručnih skupina s područja gospodarstva, zdravstva i socijale te uprave. Stručne skupine pokušavaju, u suradnji svih arhiva, rješavati aktualna pitanja struke.

U poglavlju »Iz arhivskih fondov in zbirki« na početku je zanimljiva rasprava doc. dr. Borisa Golca »Raspova knjiga obrazcev – mala zakladnica uradovalne sloveščine 17. in prve polovine 18. stoletja«. Rajsposa knjiga obrazaca bila je namijenjena prepisivanju raznih listina kao uzorka za sastavljanje sličnih dokumenata različitih ugovora. U knjizi su uz mnogobrojne njemačke i latinske dokumente prepisali i 14 slovenskih tekstova ugovora, koji pripadaju petoj vrsti službenih tekstova. Dvije od tih vrsta jesu razglas crkvenog isključenja i ugovor sa zadržkama prije sklapanja udaje. Sadržaj Rajsposve knjige obrazaca tipičan je slovenski jezik namijenjen svakidašnjoj uporabi 17. i 18. stoljeća. Značajno je za tekst da je preveden iz njemačkog teksta. Među takvim knjigama još su samo dvije u kojima su slovenski tekstovi. U uvodu članka doc. dr. Golec raspravlja o autoru i vremenu nastanka zapisa. Prvi je pisac Janez Jurij Rajsp iz Škofje Loke, vitez i veleposjednik. Obrazovanje je stekao kod isusovaca, bio je poglavar loškog posjeda i upravitelj žitnice. Nakon smrti 1693. godine vođenje knjige preuzeo je njegov sin Maksimilijan Leopold Rajsp (1673. – 1742.) koji se nakon školovanja u Ljubljani, Grazu, na Germanikumu u Rimu i La Sapienzi, gdje je

postigao doktorat teologije, i kraćeg bivanja u Beču, nastanio u Kranju u kojemu je do smrti bio župnikom. Uz njega su u knjigu zapisivali vjerojatno i kapelani. Autor je članka svih petnaest tekstova transkribirao i dodao slovenski prijepis, koji se lakše čita.

U članku Jure Volčjaka »O t. i. koroških listinah, izročenih Koroškemu deželnomu arhivu v Celovcu« autor opisuje izmjenu arhivskog gradiva između Arhiva Republike Slovenije i Koroškoga pokrajinskog arhiva u Celovcu te povijesni okvir međudržavnih dogovora. Slijedi transkripcija 21 listine, koje su na slici. Nakon tog članka slijede rubrike O radu arhiva, Izvještaji sa savjetovanja, Ocjene knjiga i izložaba, Strani časopisi, među kojima je i članak Darnike Drnovšek o »*Arhivskom vjesniku* št. 50/2007«, i na kraju O izložbama.

U drugom broju revije *Arhivi* pod naslovom »Članki in razprave« objavljeno je pet znanstvenih radova. Prvi je »Kje na Ráse je v resnici rodil Primož Trubar«, autora doc. dr. Boris Golec. Autor detaljnim istraživanjem arhivskog gradiva, prvenstveno urbara, utvrđuje da se Primož Trubar, autor prve slovenske knjige, rodio u Šklopovom mlinu, a ne kako se dosad tvrdilo, u 400 metara udaljenom Temkovom mlinu, u kojemu se danas nalazi Trubarova spomen-soba. Otkriće lokacije na kojoj je rođen Trubar omogućili su nanovo pristupačni urbari veleposjeda Turjak. Naime, Auerspergov arhiv bio je 1956. deponiran u Austrijskom državnom arhivu, a tek osamdesetih je godina knez Heinrich Auersperg dopustio slovenskim istraživačima uvid u arhiv. Osim urbara autor predstavlja i povijest svih autora koji su raspravljali o temi gdje je Trubar rođen. U članku je napravljena pregledna tabela vlasnika svih triju mlinova u Rašici od 1464. do 2008. godine.

U drugom članku »Statut dubrovniške bratovštine kovačev in kotlarjev« Zdenka Bonin prikazuje razvoj dubrovačkih bratovština od 13. stoljeća nadalje. Uz izrazito vjerske bratovštine koje su nastajale na teritorijalnom načelu, u gradovima su nastajale bratovštine po zanatima (cehovi). Od 52 bratovštine u Dubrovniku, njih je 37 bilo vjerskih i 15 obrtničkih. Autorica je detaljno obradila svih 29 članaka statuta kovača i kotlara kojima je zaštitnik bio sv. Ivan Krstitelj. Zanimljivo, bratovština je bila otvorena i za tuđe doseljene obrtnike, svi članovi plaćali su članarinu. Statut je definirao i rad šegrta. Bratovština je za sve obrtnike nabavljala ugljen. Zbog sve veće konkurencije stranih obrtnika, malo prije raspada Dubrovačke Republike u bratovštini su zaključili da svi strani obrtnici moraju položiti ispit pred domaćim majstorima.

Sljedeći članci koji govore o arhivskim izvorima jesu oni koji opisuju nastanak gradiva pri slovenskoj emigraciji u Njemačkoj. U prvom članku dr. Marjan Drnovšek raspravlja o arhivima slovenskih društava u Njemačkoj. Iz prvog razdoblja (*Vestfalsko razdoblje*) sačuvano je jako malo gradiva. U tom razdoblju djelovanje društava bilo je povezano s katoličkim organizacijama. U razdoblju između dva rata Dravska je ba-

novina ustanovila 1928. god. iseljenički referat. U tom je smislu važnu ulogu imao i konzulat u Düsseldorfu gdje je djelovao Jugoslavenski iseljenički odbor za Njemačku. Veći val naseljavanja u Njemačku dogodio se u 60-im godinama. S ciljem očuvanja arhivskog gradiva te provenijencije, Slovenija potiče društva da ih sređuju i popišu, ali je na terenu teško naći odgovorne pojedince koji su spremni prihvatiti te odgovornosti. Za arhivare koji imaju na skrbi društvenu građu u Sloveniji, organiziraju se kraći tečajevi. Nakon tog članka slijedi članak dr. Kristine Toplak »Arhivirana ustna zgodovina. Pomen, zbiranje in ohranjanje ustnih pričevanj za zgodovino migracij« – o značenju, odabiru i pohranjivanju usmenih svjedočanstva za povijest migracija. U okviru istraživanja *Stanje arhivskega i muzejskega gradiva pri slovenskih izseljencih v Nemčiji* bilo je snimano šest životopisa – usmena kazivanja odnose se na migracije nakon Drugog svjetskog rata. Problem predstavlja očuvanje takve vrste izvora, koji do prije nekoliko desetljeća nisu imali mjesta u povijesti i arhivistici. Druga je dvojba gdje takvi izvori pripadaju po načelu provenijencije: u Njemačku ili Sloveniju. Autorica kao primjer dobre prakse navodi osnivanje Povijesnog arhiva za slovenske Australce (Historical Archives for Slovenian Australians, HASA), koji je dostupan i na internetu.

Članak dr. Jelke Melik »Državni pravobranilec Republike Slovenije in njegovi prethodniki« govori o bitnom organu pravosuđa. Njegova je glavna djelatnost bila briga za državno vlasništvo. U članku je prikazana kratka povijest pravobranitelja u staroj Jugoslaviji i svi zakoni koji su bili objavljeni u Službenom listu SFRJ i SRS.

U poglavlju »Iz prakse za prakso« prvi je članak Marije Oblak Čarni »Restitucije arhivov, kulturno umetniških predmetov in bibliotek ter delitev arhivov med Jugoslavijo in Italijo po drugi svetovni vojni«. Autorica opisuje Pariški mirovni ugovor 1947., restitucije u godinama 1948. – 1949., sporazum o podjeli arhiva za priključeni teritorij 1950., pregovore u Gorici 1951. – 1955., primopredaje koje su slijedile od 1951. do 1954., pregovore nakon Londonskog memoranduma 1954., pregovore u Milanu, Rimu i Beogradu 1960., podjelu arhiva u Trstu, sporazum o reguliranju restitucije kulturnih dobara Jugoslavije 1961., dvostrane pregovore o podjeli administrativne građe 1964. – 1968. i na kraju pismo Minić-Rumor iz 1975. nakon potpisivanja Osimskih sporazuma. Neriješeno je ostalo pitanje arhiva bivšeg STO-ja, koji još i danas nije dostupan javnosti.

Drugi članak dr. Mateje Jeraj »Pomen zasebnega arhivskega gradiva za osamosvojitve Slovenije« govori o tome da su na petnaestu obljetnicu samostalnosti Slovenije u Arhivu Republike Slovenije pozvali na suradnju pojedince, političke stranke, društva, revije i ostale, da Arhivu predaju gradivo o osamostaljenju Slovenije. U članku su navedeni i darovatelji: dr. Adolf Bibič, dr. France Bučar, dr. Petre Jambreč, dr. Vlado Malačič, Keith Charles Miles, Žarko Petan, dr. Jože Pučnik, Rudi Šeligo, Franci Zavrl,

Ciril Zlobec, Odbor roditelja za zaštitu i vraćanje slovenskih vojnika za vrijeme slovenskog osamostaljenja, Društvo slovenskih pisaca, Slovenski centar PEN.

Mr. Daša Koprivec u članku »Hramba, popis in vsebinski pomen fotografskega gradiva pri slovenskih izseljenskih društvih v Nemčiji« raspravlja o značenju fotografija. U okviru projekta ZRC SAZU *Stanje arhivskega in muzejskega gradiva pri slovenskih izseljencih v Nemčiji* autorica je sudjelovala u popisu brojnih društvenih fotografija. U pregledu fotografija zaključeno je da nisu pravilno spremljene, popisane i da su spremljene na različita mjesta. Više različitih stručnjaka imalo je predavanja kako zaštititi i pravilno spremati fotografije.

Dr. Vladimir Žumer raspravlja o »Makro valorizaciji arhivskega gradiva v Republiki Sloveniji« kojom javni arhivi Republike Slovenije stječu gradivo koje ima trajnu važnost za povijest, znanost, kulturu, pravni interes države i pojedinca. Javno arhivsko gradivo odabire se na temelju pisanih stručnih uputa nadležnih arhiva u skladu sa zakonima određenim kriterijima. Makrovalorizacija je u stručnoj literaturi i u arhivskoj periodici Slovenije prilično detaljno proučena, na nju su jako utjecala i strana iskustva, posebice njemačko.

Dr. Duša Krnel-Umek sastavila je naputak za gradivo bilježnika Nevenke Kovačič iz Kopra. U sređivanju gradiva bilježnika ispostavio se problem nejednake prakse među spisima i pomoćne dokumentacije koju jedni smatraju dijelom spisa, a drugi ne. Slijedi Izvještaj arhivske stručne komisije za školstvo Mirjane Kontestabile Rovis.

U poglavlju »Iz arhivskih fondov in zbirki« najprije je članak mr. Metke Bukovšek o »Fond Okrajnega sodišča v Celju« koji ima dobro sačuvano gradivo koje se upotrebljava u različite svrhe. Na listinama obrtnika i trgovaca sačuvali su se logotipi koje su upotrebljavali za izložbe. U drugom članku dr. Ivanka Zajc Cizelj predstavlja »Telovadno društvo Celjski sokol 1890–1940«, njegove voditelje, teritorij i djelovanje. Nakon 1929. nadzor nad Društvom preuzela je Jugoslavija.

U poglavlju »O delu arhivov in zborovanjih« vrijedno je prikazati članak o skupu DLM, koji se događao u vrijeme slovenskog predsjedavanja EU između 8. i 11. travnja 2008. Glavna je tema bilo predstavljanje specifikacije MoReq2, nove verzije Moreka (Model Requirements for the Management of Electronic Records). Od 10. do 11. travnja 2008. u Ljubljani je bila i 17. konferencija EBNE. Na skupu je bio prikazan APENET (Archives portal of Europe on the Internet), kompleksan EU projekt arhivskog portala. Taj projekt bit će dio EUROPEANE. Predstavljene su bile i četiri radne skupine EURONOMOS – baza podataka nacionalnih zakona arhiva, zaštita i sprječavanje arhivskog gradiva, DLM forum, APENET.

Drugi broj *Arhiva* završava popisom novih fondova stečenih 2008. i bibliografijom arhivista.

Već duži niz godina izlaze *Viri*, u kojima se objavljuju arhivski izvori. U 25. broju dr. Viljenka Škorjanec objavljuje »Osimski pogajalski proces IV. del: Jugoslovensko-italijanski odnosi po Osimu (1975–1980)«. Tom je objavom zaključena trilogija Osimskih sporazuma, njihove ratifikacije i osvjetljavanje odnosa između dvije države. U prijašnjim brojevima prikazana je uvodna geneza pregovora, fotografska kronologija i početak pregovora 1974. koji su bili izvan uobičajenih diplomatskih krugova. Slijedi prikaz pregovora na Strmolu. Talijanska je strana zahtijevala industrijsku zonu, a jugoslavenska zaštitu manjine. Drugi dio pregovora uslijedio je 1975. u Dubrovniku. U posljednjem su broju prikazani odjeci na parafirani Osimski sporazum i težak put do ratifikacije sporazuma na kojemu je Italija postavljala nove uvjete.

Autor 27. broja *Vira* je mr. Pavle Čelik naslovom »Naše varnostne sile 1850–2008 (temeljni pravni predpisi)« nekadašnji poveljnik slovenske policije. U ovoj je knjizi skupio sve zakonske propise i odredbe koje definiraju djelovanje policije od 1850. do danas. Ti su propisi podijeljeni u četiri poglavlja: austrijsko razdoblje 1850. – 1918. s osam dokumenta, Kraljevina SHS, tj. Jugoslavija 1918. – 1941. s 19 dokumenta, Socijalistička Federativna Republika Slovenija 1945. – 1990. s petnaest dokumenata i Republika Slovenija 1990. – 2008. s jedanaest dokumenata. Na početku je svakog poglavlja studija koja ima pravno-politički okvir. Za razdoblje od 1850. do 1918. predstavljeno je oružništvo, državna policijska straža, općinske straže, mjesne straže i mjere za poboljšanje socijalnog stanja zaposlenih u vrijeme Austrije.

Mirjana Kontestabile Rovis